

უკაჟო მაჭახელას

1876 წელი

I

საოცარი ბედი დაჰყოლია ჩვენს მწერლობას: ისე დღე არ გაივლის, რომ ჩვენ, ქართველებს, ახალი იმედი არ მოგვცეს, მომღიმარი, სულის ჩამდგმელი, წელის გამმართველი. გგვგონია, აი, გვეშველა, როგორც იქნაო. მაგრამ ისე სადამო არ დადგება, რომ ეს იმედი ხელში არ გამოგვილაცდეს, და მაცდურ სიზმრად არ გარდაგვექცეს...

ამნაირათვე გამოგვილაცდა ჩვენ ის იმედი, რომელიც უფ. მაჭახელაძის დაპირებამ გულში ჩავგინერგა. ათ წელიწადზე მეტია, რაც «დროება» გამოდის. იმას ამ ათი წლის განმავლობაში ბევრი მომდურავი გასჩენია, ბევრი მტერი, ბევრი მძაგებელი. უეჭველია, რომ ამათ გარდა, იქნება სადმე, საქართველოს რომელსამე კუნჭულში, «დროებას» ორიოდ-სამი მეგობარი ან მომადრიელები უნდა ჰყავდეს. მაგრამ არც მტერს და არც მეგობარს, არც მძაგებელს და არც მაქებარს, ჯერ-ჯერობით ხმა არ ამოუღია რომ «დროების» მიმართულეობა, ღვაწლი, ხასიათი და ნაყოფი კარგად თუ ავად გაესინჯოს, გაეზომოს, დაეფასოს ან განემარტებინოს. ზოგი ერთს მცირე სტატიას აიხირებდა, და იმის გულისთვის მთელს რედაქციას, ყველა მის თანამშრომლებს და სრულს მის შრომას უარს უყოფდა ან აძაგებდა. სხვას – მეორე რომელიმე სტატია მოეწონებოდა და ამის გულისთვის მთელი «დროება» ზეცამდე აჰყავდა. არავის კი აზრშია არ მოსვლია ერთიანად, სრულად, საზოგადოდ ამ გაზეთის საზოგადო მიმართულეობა და სრული ღვაწლი ერთბაშად და ხეირიანად გაესინჯა. მე, როგორც ბევრს სხვას, იმედი მომეცა, რომ ამგვარს დაფასებას და უფ.მაჭახელაძე – რომლის ზოგიერთმა სტატიებმა ბევრს ჩვენში იმედი ჩაუდგა, რომ ჩვენს მწერლობას ერთი ახალი ნიჭიერი მწერალი მოემატაო, – გულდამჯდარად და გონიერად გასინჯავდა «დროებას», მის მწერლებს, მათ შრომას და მიმართულეობას. კარგად ვიცოდი, რომ ამ გასინჯვის შედეგი კომპლიმენტების გამოთქმა არ იქნებოდა, მაგრამ რაგინდ სასტიკი ყოფილიყო მისი კრიტიკა და მისი მსჯელობა, მაინც დაინახავდა ჩვენი საზოგადოება, რომ ამ გაზეთს რომლის ცალ-ცალკე თაბახები ასე მალე ივიწყება და იკარგება, ერთი სული, ერთი გვამი და ერთი პირისახე ჰქონია, თუ ნიადაგ არა, ხანგრძლივად ხომ მაინც...

1. ალექსანდრე ჭყონია – პუბლიცისტი, მთარგმნელი.

II

ჯერ ერთი ეს, რომ ვინ მე და ვინ «დროება»? მართალია, მე ხშირად მიწერია «დროებაში», მაგრამ ყველამ იცის, და ვინც არ იცის, იმას «დროების» რედაქცია დაარწმუნებს, რომ მე არასოდეს არ მქონია ხელში ამ გაზეთის რედაქტორობა. მხოლოდ ორჯერ თუ სამჯერ, როცა უფ. ს. მესხი თბილისში არ ყოფილა, მე შემიდგენია რამოდენიმე ნუმერი ამ გაზეთისა. ჩემს საკუთარს მიმართულებას, ჩემს აზრებს «დროების» რედაქციაში არასოდეს არ ჰქონია რედაქტორული ან შესამჩნევი გავლენა. ამნაირი გავლენა გაზეთში ჰქონდა, აქვს და ექნება მარტო უფ. ს. მესხს. მე «დროებას» ყოველთვის ვკითხულობდი და ვკითხულობ ისე, როგორც თვით უფ. მაჭახელაძეც, ესე იგი გაზეთის დაბეჭდვის შემდეგ. მაშასადამე, ყოველ სინდისიანი მსაჯულის თვალში მე პასუხისმგებელი ვარ მარტო იმ სტატიებისა, რომელთა ქვეშ ჩემი სახელი ან ფსევდონიმი აწერია... ვისაც ცოტაოდნათ უდევნებია თვალი ჩვენი მწერლობისათვის, იმან კარგად იცის, რომ ძლიერ ბევრს აზრებში «დროების» რედაქცია მე არ მეთანხმება, და მე «დროებას» არ ვეთანხმები. ვისაც ეს არ ესმის, იმას, ალბათ, ორიოდ-სამი სტატიის მეტი არა წაუკითხავს რა, არც ჩემი ნაწერისა, არც «დროებისა». ეხლა ვიკითხავ, გონიერებაა ამგვარი ორიოდ-სამი სტატიის წაკითხვის შემდეგ მწერალზე და გაზეთზე აზრის შედგენა და მსჯელობის გამოთქმა? ეს, მკითხველო, თქვენ განსაჯეთ.

«დროებაში», ამ ათი წლის განმავლობაში, მიიღებდნენ მონაწილეობას იმისთანა მწერლები, როგორც აკ. წერეთელი, გ. წერეთელი, დ. მიქელაძე, ს. მესხი, – იშვიათი თანამშრომლები რომ არ მოვიხსენიოთ. ნუ თუ ამდენი და ამისთანა მწერლების შრომას, ათი წლის განმავლობაში, ასე უნაყოფოდ და უმნიშვნელოდ ჩაუვლია, რომ ერთი სიტყვითაც არ უნდა მოხსენებულიყო მათი ღვაწლი და ნაწერი იმ სტატიაში, რომელიც «დროებაზე» სჯის გამოთქმას აპირებდა? ნუ თუ ხეირიან კრიტიკოსს არ უნდა დაენახა, რომ თითოეულ ამ მწერლებთაგანს თავისი საკუთარი კილო, თავისი საკუთარი ფერი და მიმართულება აქვთ, ისე, რომ არც ერთი მათგანი ჩემი სიტყვების გამმეორებელი და ჩემი მიმართულების გამავრცელებელი არ არის? გვიჩვენებს ეს გარემოება კრიტიკოსის გამჭირაზობას და მის საფუძვლიანობას? ეს ღმერთმა იცის...

III

რასაკვირველია, რომ ამგვარი საფუძვლიანი დამზადებით კრიტიკოსს ხელი უნდა მიეწოდნა არა ჩემი ნაწერებისთვის, არა «დროების» კოლექციისათვის, არამედ იმ იარაღისათვის, რომლითაც ამდენს ხანს ჩვენ გვებრძვიან ის პირები, რომელთაც არც მიმართულების გაგება შეუძლიათ, არც ნაწერის დაფასება, არც აზრების გაგება და დარღვევა. ჩვენი ახალგაზრდა კრიტიკოსიც მივარდნია ჩვენს, ან უკეთ ვთქვათ, ჩემს პირად ცხოვრებას.

«მხოლოდ შორიდან რომ უყურებდი, მაშინ მჯეროდა ეს (კეთილი) სიტყვები, – სწერს ის. მის მწერლობის მოქმედებას რომ დავაკვირდი, ცოტა უფრო ახლოს რომ შევხედე, მაშინ კი წინაარმდეგი ვსცანი». დიდად ვსწუხვარ, რომ უფ. მაჭახელამეს ამ სტრიქონების დაწერის დროს ან ვერ გაუგია მათი მნიშვნელობა, ანდა მკითხველების შეცდენა არ დაზარებია. საქმე იმაშია, რომ ყველა ჩვენ ცილისმწამებლებს, რომელთაც ძალა არა აქვთ ჩვენი აზრები დაარღვიონ და ჩვენ მიმართულებას რამე დააკლონ, ნიადაგ იმას იმეორებენ: «ესენი, მართალია, კარგათ სწერენ, მაგრამ რომ იცოდეთ რა კაცები არიან, ზიზღი მოგივათო!» თუ ამისი გამოთქმა სურდა, ის მაინც უნდა დაემატებია, სიმართლის გულისთვის, რომ იმას ახლოს ჩვენ არასოდეს არ უნახივართ, რომ ის ჩვენ სწორედ იმოდენად გვიცნობს, როგორც თითოეული ჩვენი მკითხველი, ესე იგი ჩვენი ნაწერებით, და არა პირადად. პირადად ხომ ჩვენ არც კი გვინახავს ერთმანეთი...

IV

უფ. მაჭახელამე სწერს შემდეგ.

«ამათ («დროების» სულის-ჩამდგმელების) შორის ყველა იცნობს იმ კაცს, რომელიც თავის თაობას სახელს აძლევს, რომელიც დღეს დააყენებს ვინმეს თავის დროში ქვეშ და ხვალ გააგდებს. ყველა იცნობს ამ «დიქტატორს», მაგრამ ვინ იცის რა არის მისი თვისება, რომელიც მას სხვის თავში აყენებს?» პირველად არ არის, რომ მე ეს სიტყვა მესმის – დიქტატორია ნიკოლაძეო. მკითხველს იქნება ეს სიტყვა საშინელ დანაშაულად მიაჩნდეს, კაცის კვლად ან ღვთის გმობათ. ამისთვის ავხსნი ამ სიტყვის მნიშვნელობას. დიქტატორს იმ კაცს უძახიან, რომელსაც რომელიმე საზოგადოება ან ქვეყანა განუსაზღვრელ უფლებას აძლევს დროებით ან სანიადაგოთ: გვმართე, გვიბრძანე, გზა გვიჩვენე და ჩვენ შენს სიტყვას ხმა ამოუღებლად,

უწინააღმდეგოთ ავასრულებთო. მოხდება ხოლმე, რომ კაცი, რომელსაც კარგი და ძლიერი ჯარი ჰყავს, და რომელსაც ეს ჯარი სრულიად უჯერის, ძალად ხდება რომელიმე ხალხის დიქტატორად. ნაპოლეონ პირველი ერთ ხანს დიქტატორობის იყო, გამბეტაც, გარიბალდიც. თვითონ დიქტატორობა არც ცუდია, არც კარგია თავისთავად. მისი სიავე ან სიკარგე გარემოებებზე ჰკიდია, კაცზე, საქმეზე, და არა მარტო დიქტატორობაზე. ფრანკლინიც დიქტატორი იყო, მაგრამ მის დიქტატორობას მისი ქვეყნისთვის ავის მაგიერ ბევრი კარგი უქნია. მაგრამ მე აქ სრულიადაც არ მინდა დავამტკიცო დიქტატორის სიკარგე ზოგიერთ შემთხვევებში და გარემოებებში. მე მარტო ის მინდა შევნიშნო, ვინ მომცა როდესმე დიქტატორობა, ვინ რა დამიჯერა, ან ვინ შემამჩნია დიქტატორობის სურვილი? ნუ თუ კრიტიკოსმა ბრიყვულად უნდა გაიმეოროს, გამოუკვლევლად სულელური სიტყვები, წარმოთქმულნი ორიოდ მახინჯისაგან? მას აქეთია რაც ქვეყანა დაარსებულა და მანამდე, სანამ ქვეყანა არ მოიშლება, ყოველთვის ყოფილა, არის და იქნება, რომ ჭკუას და სიმარჯვეს გავლენა აქვს იმათზე, ვისაც ნაკლებად აქვთ ეს საუნჯენი. ათასი რომ იხტუნოთ, ამ ბუნების კანონს თქვენ ვერ მოსპობთ, როგორც იმ კანონს ვერ მოსპობთ, რომ დედა-მიწას მზე მიიზიდავს და მცირედ ბუნდლას – დიდი საგანი. მაგრამ ეს მიბრძანეთ, როდის ვთქვი მე, უსათუოდ ჩემ ჭკუაზე უნდა იართო-თქო, როდის მოვინდომე ამგვარი დიქტატორობის ხელში ჩაგდება, ან რათ მინდოდა? ყოველი პატიოსანი კაცის მოვალეობაა ეცადოს გავლენა შეუძინოს და განახორციელოს ცხოვრებაში თავისი აზრი და მიმართულება. გლახაკი და უსუსურია ის, ვინც არ ეძებს თავის აზრების გამარჯვებას და გაძლიერებას. მაგრამ ის მიბრძანეთ, როდის და ვის მოვთხოვე ჩემს ჭკუაზე სიარული, ვის დავატანე ძალა ჩემს ამხანაგებში ან მოძმეებში? უამისოდ განა დიქტატორობა იქნება? დიქტატორობა რომ მსურვებოდა, განა ვისმე ნებას მიცემდი, რომ «დროებაში» ერთი სტრიქონი დაბეჭდილიყო ისეთი, რომელსაც მე არ ვეთანხმებოდი? «დიქტატორი» განა სხვის რაზმში ჩადგება როდესმე, ან სხვის მიმართულებას დაემორჩილება? რათ ავიტანდი მაშინ მე იმ მდგომარეობას, რომ «დროებაში» ან «тифлизский вестник»-ში ხშირად იმისთანა აზრებს ავრცელებენ ამ გაზეთების რედაქტორები და თანამშრომლები, რომელთაც მე სრულიათაც არ ვეთანხმები?... სიცილის ღირსია ის სამდურავი, რომელიც მე ჩვენი ახალგაზრდებისაგან მესმის. როცა მე ვშრომობ და ვწერ, ყველა გულხელდაკრეფილია, ყველა იმას ყვირის: «ნიკოლაძე დიქტატორია, თავის მეტი ქვეყანაზე არავინ უყვარს, თავის მეტს ქვეყანაზე ადგილს არავის აძლევსო!» არის, ამაზე, ერთი უშველებელი ლანძღვა და თრევა. მობრძანდით, ბატონებო,

იშრომეთ, იმოქმედეთ, ქვეყანა დიდია, შრომის ველი ვრცელია, ადგილი და საქმე ყველას გვეყოფა. მაგრამ არა. ყველა იმას ყვირის, ნიკოლაძე დიქტატორიაო. მაგრამ როცა მოხდება, რომ ეს დიქტატორი რომელიმე მიზეზის გამო თავის ასპარეზს და მოქმედებას სტოვებს, მაშინ ერთბაშად სხვანაირი ლანძღვა და ღალადი ისმის: «ნიკოლაძე მოღალატეა, ამისთანა საჭირო საქმე მიატოვა, ნიკოლაძე მხდალია, საქმეს გაექცა! ნიკოლაძეს საქმის სიმტკიცე არა აქვს!» და სხვა და სხვ. და სხვ. თუ მე მართლა დიქტატორი ვარ, თქვენ კი არ უნდა მლანძღვდეთ საქმის მიტოვებისათვის, უნდა გახარებული იყოთ და უნდა მემადლიერებოდეთ, რომ ქვეყანა ჩემისთანა დიქტატორისგან განვათავისუფლეთ. თუ ჩემი შრომა საქმეს აკლდება და საქმისთვის გამოსადეგია, დიქტატორი ვიყო მე, გინდ უბრალო გულ-ლბილი მშრომელი, თქვენ უნდა გიხაროდეთ, როცა ვშრომობ, და არ უნდა მდევნიდეთ შრომისათვის. ყოველს შემთხვევაში ერთს გზას მაინც უნდა დაადგეთ, ან იმისთვის უნდა მკიცხავდეთ, რომ ვშრომობ, ან იმისთვის, რომ არ ვშრომობ. ორივე შემთხვევაში გაკიცხვა კი, უეჭველია, თქვენს საკუთარს გონების დაუდგრომლობას გვაჩვენებს, და სხვას კი არაფერს.

უფ. მაჭახელაძეს, როგორც თვითონ ის სწერს, ვერ გაუგია ის ნაწილი ჩემი «სალამისა», სადაც მე ამ გარემოებაზე განგებ ნისლიანად ვსწერდი. მაშ აუხსნი. საქმე იმაში იყო რომ ზოგიერთ ყმაწვილებს, რომლების აზრს «დროების» რედაქცია (და არა მე) ერთობ აფასებდა, არ მოსწონდათ ჩემი თანამშრომლობა «დროებაში».

რისთვის არ მოსწონდათ, რით, ეს ღმერთმა და იმათმა სინდისმა იცოდეს. საქმე ისე წავიდა, რომ ან მე უნდა დავჩენილიყავი «დროებაში», – და მაშინ «დროება» მათს სიმპატიას დაჰკარგავდა, ან ისინი და მათთვის ჩემი თანამშრომლობა სათაკილო იყო. დიქტატორი, რასაკვირველია, იტყოდა: ფეხებზე მკიდია ის ყმაწვილებიო, და ძალით დარჩებოდა. მე კი ვარჩიე თავის დანებება და განზე გადგომა. ეს არის განა დიქტატორობა? – რათ დატოვეო? მკითხავს უფ. მაჭახელაძე; თუ შენ შენი ქვეყნის სამსახური გინდოდა, შენ მოვალე იყავიო შენს ადგილზე დარჩენისაო. მართალია, მაგრამ მე არა მგონია, რომ ერთს კაცს, რაგინდ კარგი და ჩინებული იყოს ის, მსხვერპლად უნდა მიეცეს მთელი ახალგაზრდობა, ან მისი უკეთესი წარმომადგენლები. მე დიდი იმედი არა მაქვს ჩვენი მამულის მომავლისა, მაგრამ ის კი მტკიცედ მწამს, რომ ჩვენი მდგომარეობა, ჩვენმა ახალგაზრდობის მტკიცე შეერთებულმა შრომამ უნდა გაამჯობინოს... ამ შეერთებული შრომის სიმტკიცისთვის საჭიროა, რომ შიგ შინაგანი უთანხმოება და განხეთქილება არ არსებობდეს. იყო დრო, როცა მე მეგონა, რომ

ჩვენს ახალგაზრდობაში შესაძლებელი იყო ამ დროითვე ამგვარი შეერთების დაფუძნება. ამ იმედით დავიწყე მე შრომა ჩემს მწერლობაში, ამ იმედით ვსდევნიდი მე ყველაფერს, რაც ამ შეერთებულს შრომას შემდეგში, ჩემის აზრით, გზაზე მოწინააღმდეგედ უნდა დახვედროდა. მაგრამ ეს შეერთება კი მაინც ვერ მოხერხდა. ყველანი იმას მიყვიროდა მაშინ, რომ ამ შეუერთებლობის მიზეზი შენი დიქტატორობააო. აი, ამ მიზეზით მივატოვე მე ჩვენს მწერლობაში შრომა, და ვთქვი: – ბატონებო, რადგანაც ჩემი პიროვნება ამისთანა ჩინებულს საქმეს უშლის და აბრკოლებს, მე ჩემი თავი ფემკაშად მომირთმევია, განზე გაუდგები და სიტყვას გაძლევთ თქვენ წინააღმდეგად ჩემ დღეში არ შევიქნე, ოღონდ კი შეერთდით და რამე გაარიგეთთქო. როგორ ჰგონია უფ. მაჭახელაძეს, ასე მოიქცეოდა დიქტატორი, ან ცუდი მოქცევა იყო ეს ჩემი მხრით?

გავიდა ორი წელიწადი, მე ჩემთვის ვიყავი, არაფერში არ ვერეოდი და მარტო-ხელად ვშრომობდი ხან შინ და ხან გარეთ, ხან სულ არაფერს არ ვშვრებოდი. შედგა მაშინ ის «შეერთება», რომლის დაუარსებლობას ყველანი მე მახრალედა? გარიგდა რამე? წავიდა წინ ჩვენი მწერლობა და გაძლიერდა მისი გავლენა?

იმ პირებმა, რომელნიც ჩემს პიროვნებას აბრალეზდნენ უწინ «შეერთებული შრომის» დაუარსებლობას, მითხრეს, რომ სჯობს ხელახლავ და უწინდლურად ერთად მივსდგეთ საქმესო, რაც იყო, იყო, და მე ხელახლავ უღელში გავები. ეს იყო გამოთქმული ჩემს «სალამში», ასე გაიგო «სალამი» ყველამ, ვინც ცოტაოდნად მაინც იცნობდა ჩვენი მწერლობის გარემოებას. თუ ეს უფ. მაჭახელაძეს ვერ გაუგია, ეს იმას ნიშნავს მარტო, რომ ის ბრძნულად სჯის იმისთანა საგანზე, რომელსაც ერთობ ცოტად და ერთობ შორიდან იცნობს, თუმც კი ამბობს «ახლოდამ» გავიცანიო.

V

« – რამ დაუმსახურა მას (ნიკოლაძეს) დიქტატორობაო, – კითხულობს უფ. მაჭახელაძე, რა არის მისი თვისება, რომელიც მას სხვების თავში აყენებსო?»... ჩემს მწერლობაში მე ვის არ შევეტაკებივარ? ჰკითხეთ, აბა, უფ. მოსე ქიქოძეს, ანტონ ფურცელაძეს, გ. იოსელიანს, სიტოვსკის, სტეპურას, კოკორევის, კატკოვის და ასიოდე სხვებს, მქონდა მე მათთან რაიმე პირადობა, სანამ მე იმათ მწერლობაში შევეტაკებოდი? ბესარიონ ლოღობერიძე რომ მაგალითად მოჰყავს უფ. მაჭახელაძეს, განა მე და იმას გასაყოფი რამე გვექონდა, ან ერთს

ალაგს ვეძებდით მე და ის, ან ერთ ქალს ვყვარობდით, ან ერთ ოთახში ვერ მოვთავსდით? არა. მე შევეტაკე იმას, აგრეთვე, როგორც ყველა სხვებს, მარტო იმისთვის, რომ არ მომწონდა ან მისი აზრი, ან მისი მოქმედება საზოგადო საქმეებში. ამას პირადობას მარტო უმეცრები უძახიან... ნუ თუ კრიტიკოსს ამაების ახსნა სჭირია? ნუ თუ იმან თვითონ არ უნდა იცოდეს, რომ მწერლობაში პირადობა მარტო იმას ჰქვია, როცა მწერლური სჯის გამოთქმის მიზეზი მიზეზი და საფუძველი პირად ანგარიშებში და პირად მტრობაში მდგომარეობს?... მაშ, ვკითხულობ, რა საფუძველით დაუწერია უფ. მაჭახელაძეს, ვითომ მე მარტო მაშინ შემძლიან ბრძოლა, როცა პირადი მოწინააღმდეგე აღმოჩნდება?

რამოდენად საფუძველიანია ეს სჯა, ამას ჩვენ მეორე მოაზრებაც გვიჩვენებს. თუ ბიჭია და მიმითითოს უფ. მაჭახელაძემ ვინ გამობრძანდა ჩემს მოწინააღმდეგედ და ვის შევები მე ბრძოლაში ისე, რომ ის ბრძოლა პირველად ჩემგან არ ყოფილიყოს დაწყებული და მე თვითონ ან შევეტაკებოდე პირველად სხვას, და არა სხვა – მე. ორი მაგალითი მახსოვს ამგვარი, მარტო ორი: ერთი უფ. ილია ჭავჭავაძის, რომელიც ყველამ იცის რამ ალაპარაკა, და მეორე თვით უფ. მაჭახელაძის. მაგიერად წინააღმდეგ მაგალითებს მე ასობით ჩამოვთვლი, თუ გნებავთ. ნუ თუ გონიერი მსაჯულის თვალში ეს იმას უნდა ნიშნავდეს, ვითომ მე მარტო პირადი მოწინააღმდეგის შოვნა მიწვევს ბრძოლაში?

VI

ერთი მაგალითი კიდევ მოჰყავს უფ. მაჭახელაძეს: რატომ ნიკოლაძე ბრძოლაში არ შეება იმ ბროშურის დამწერს, რომელმაც 1872-ში საქართველოს მომავალზე ცუდი სჯა გამოთქვაო. ერთი ეს, რომ ჩემთვის არა კაცს არ მიუთვსებია ლიტერატურული გლადიატორობის როლი... მეორეც ეს, რომ 1872 წლის განმავლობაში მე ორი სტატიის მეტი არც კი დამიბეჭდია «დროებაში». მაგრამ ეს კიდევ არაფერია. უმთავრესი გარემოება და მიზეზი აი რაში მდგომარეობდა. ამ კითხვაზე ჩემი აზრი არ ეთანხმება «დროების» რედაქციის აზრს და საზოგადოდ იმისთანა ჩვენი ახალგაზრდების აზრს, როგორც თვით უფ. მაჭახელაძეა. მე რომ გულწრფელად ჩემი აზრი გამოვთქვა ამ საგანზე, მგონია, რომ «დროების» მიმართულებას ეს უფრო მეტს ზიანს მოუტანს, ვინემ ის ბროშურა, რომელიც დამახსოვრებია უფ. მაჭახელაძეს. ამის გამო მე არ მსურს ამ საგანზე სჯის გამოთქმა, არ მსურს იმიტომ, მარტო, რომ ამით დახმარება მიეცემა ჩვენი ქვეყნის მოწინააღმდეგეებს და ძალა მოაკლდებათ ჩვენი ქვეყნის

ერთგულ შვილებს... მაგრამ ვერაფერი ძალა ქვეყანაზე ვერ გამომათქმევინებს მე ისეთს აზრს, რომელიც ჩემს გულში და გონებაში მკვიდრად არ არის დამყარებული. ამ მიზეზით მე ამ მწველ საგანზე სრულებით არაფერი არ ვთქვი: არც ტყუილის თქმა ვისურვე, არც სიმართლის თქმით მოვინდომე ჩემი მოძმეების გულწრფელი აზრის დამცირება...

VII

უფრო ნათლათ გამოვთქვამ იმ მდგომარეობას, რომელშიაც მწერალი ხანდახან საჭიროდ არ სთვლის თავისი აზრის გამოთქმას. აი, მაგალითად, თუნდა ის კითხვა ავიღოთ: სად უნდა შრომობდეს ჩვენებური ახალგაზრდა, რომელსაც ჩვენი ქვეყანა უყვარს.

ამ კითხვაზე «დროებას» ხშირად გამოუთქვამს თავისი აზრი, აკ. წერეთელს – თავისი, უფ. მაჭახელაძესაც – და უფ. პეტრიაშვილსაც. მე არ მინდოდა ამ საგანზე რამე დამეწერა, ამიტომ რომ ნამდვილ და საჭირო კითხვად ეს საგანი არც კი მიმაჩნია. მაგრამ ეხლა,სამაგალითოდ, გამოვთქვამ ჩემს შეხედულებას, რადგანაც უფ. მაჭახელაძეს ამ შემთხვევაში ჩემზე სჯის შედგენა ნდომებია. ჩემი აზრით, მთელი ჩვენი ახალგაზრდობა და მთელი ჩვენი ქართველობა ორ ნაწილად გაიყოფა. უმრავლესობას მარტო ერთი მიზანი და მიდრეკილება აქვს: თავისი კერძო ცხოვრების, თავისი კერძო სარგებლობის დაცვა და მიება. «ჯერ თავო და თავო, მერე ცოლო და შვილო», ეს არის ამ უმრავლესობის სახარება. მეორე ნაწილი, ერთი იოტის ტოლა, იმისთანა პირებისაგან შედგება, რომელთაც საკუთარ სარგებლობაზე უმაღლ საზოგადო სიკეთე და მამულის სიყვარული მიუძღვისთ. ჩემი აზრით, სადაც უნდა ცხოვრობდეს უმრავლესობის წევრები – სულ ერთი: ქვეყანას და საზოგადოებას იმათგან არავითარი ხეირი არ მოელის, გინდ შორაპანში იცხოვრონ, გინდ პარიჟში. ყველგან და ყოველთვის ესენი მუქთი მჭამლები და უხეირო წევრები იქნებიან თავიანთი ქვეყნისათვის. სწორედ ამნაირადვე, სადაც უნდა იცხოვროს ან იმოქმედოს მამულის მოყვარე პირმა, ჩემის აზრით, ყოველგან ის სასარგებლო იქნება თავის ქვეყნისათვის, თუ კი, სურვილის გარდა, იმისთვის ბუნებას ნიჭი, ცოდნა და ძალა მიუნიჭებია. რითიმე, როგორმე ყოველგან მოუტანს ის ხეირს თავის ქვეყანას, აქ იყოს, გინდ სტამბოლს, გინდ მადრიდს. სიბრიყვეა, ერთი რომელიმე ურუგო და უნიჭო კაცი თბილისის მოედანზე უსარგებლოთ დაეთრეოდეს. და თან ვინმე მშრომელს და ხეირიანს პირს, რომელიც პარიჟის ბიბლიოთეკაში შრომობს, მამულის უსიყვარულობას აბრალებდეს, მარტო იმისთვის, რომ საქართველოში ჩემსავით

უსარგებლოდ რატომ არ დალოლიალობსო. სადაც გინდათ იშრომეთ, სადაც გასურდეთ ისწავლეთ, რაც გინდა ჰქენით, ოღონდ კი თქვენი მამული გიყვარდეთ, ოღონდ კი მის სასარგებლოდ იშრომეთ, ოღონდ კი მისი მდგომარეობის გაუმჯობესებაზე, მისი სახელის გადიდებაზე, მისი კეთილდღეობის მოახლოვებაზე იმეცადინეთ. ეცადეთ გონიერნი, სწავლულნი, ძლიერნი, პატიოსანნი გამოხვიდეთ, და მარტო ამითაც შეგიძლიათ საქართველოსათვის ხეირის მოტანა, მარტო იმით, რომ სხვებს გაგება მაინც ექნებათ, რომ საქართველო სადმე არსებობს, რომ მასში კაცები ცხოვრობენ, და არა ველური მხეცები, როგორც ეხლა მთელს ევროპას ჰგონია. მართალია, ჩვენის ქვეყნისთვის ის უფრო ემჯობინება, რომ მისი ჩინებულად ნასწავლნი და დახელოვნებულნი შვილები მასშივე შრომობდნენ, დანარჩენ მის შვილებს პირდაპირ ეხმარებოდნენ, მაგრამ ესეც რომ არ იყოს, მე ოცდაათს შინაურს უმეცარს ერთი «გასული» ნასწავლი მირჩევნია. სხვა რომ არ იყოს რა, ჩვენებური კაცი, რუსეთში პროფესორად გამხდარი, ერთს ჩვენებურს სტუდენტს ხელს მაინც გაუწყობს, ერთს ჩვენს ყმაწვილს მაინც დაიფარავს და შემწეობას მისცემს თავის გავლენით... ეს გახლავთ ჩემი აზრი ამ საგანზე. როგორ ჰგონია უფ. მაჭახელაძეს, დიქტატორი რომ ვიყო, დავაბეჭდვინებდი, ამის შემდეგ, «დროებაში» იმ ალაგს მისი პირველი სტატიისას, სადაც ის წინააღმდეგ აზრებს ავრცელებდა? ხომ არა? მაგრამ ჩვენ კარგად ვიცით, რომ როგორიც უნდა იყოს ჩვენი აზრი, წინააღმდეგ გულწრფელს აზრის გამოთქმა არ უნდა აღვუკრძალოთ, თუნდა იმისთვის, რომ მართალი აზრი თავისას ბოლოს მაინც გაიტანს...

VIII

უფრო შესამჩნეველ და მძიმე შეცდომას გამოთქვამს უფ. მაჭახელაძე, როცა ის ჩემი «სალამის» ერთი აზრის წინააღმდეგ სწერს, ვითომ ჩემი ქვეყნისთვის მარტო ქართულ ენაზე მწერლობით შეუძლიან კაცს მოუტანოს სარგებლობაო. ეს კითხვა, ჩემის აზრით, ერთობ შესანიშნავია, და ამიტომ საჭიროა, რომ ორიოდე სიტყვა ამაზედაც ვთქვა. ჩვენი ქვეყნის ბედი რუსეთთან არის შეერთებული, გარემოებამ ასე მოიტანა... ჩვენი ხალხი ცხოვრობს რუსეთის კანონის ქვეშ, რუსეთის მმართველობის განკარგულების ქვეშ მგონია, ეს უეჭველია. მე როდი ვსჯი, იმას ვამბობ, რაც არის... ვინ სწერს და სცემს კანონებს, რომლითაც უნდა იმართებოდეს ჩვენი ქვეყანა? ვინ ირჩევს იმ პირებს, რომელნიც ამ კანონებს უნდა ასრულებდნენ, და ჩვენს ქვეყანას უნდა მმართვედნენ? რუსეთის მთავრობა, ესე იგი რუსეთი. ნუ თუ სასარგებლოა ჩვენი ქვეყნისთვის, რომ რუსეთმა არ იცოდეს ჩვენი მდგომარეობა? ნუ თუ საჭირო არ არის, რომ

ღირსეული აზრი ჩვენზე შეადგინოს არა თუ მარტო რუსეთმა, არამედ მთელმა ევროპამაც? მაშასადამე, ნუ თუ საჭირო არ არის, რომ ქართველები სწერდნენ რუსულ და ევროპულ ენებზე. აგებინებდნენ რუსეთს და ევროპას ჩვენს ხასიათს, ჩვენს მდგომარეობას, მიმართულებას, სურვილს და ლხინსა და დარდს? კაცმა რომ თქვას მარტო რუსულ ან მარტო ევროპულ ენებზე უნდა ვსწეროთო, ქართული კი სრულიად მივატოვოთო, – ეს, რასაკვირველია, სიბრყვე იქნება. ჩვენი მდგომარეობა ჩვენი ქვეყნის მოყვარეთაგან ორ გვარ შრომას მოითხოვს. ერთის მხრით, ჩვენ უნდა ვშრომობდეთ თვითონ ჩვენი ხალხის გასანათლებლად, მისი გონების გასახსნელად, მისი ხასიათის გასამაგრებლად. უეჭველია, რომ ამგვარი შრომა მარტო ქართულს ენაზე შეიძლება. მაგრამ ამასთანავე ჩ ვ ე ნ ვ ე უნდა ვშრომობდეთ რუსულს და სხვა ენებზედაც, იმ აზრით, რომ სხვებს ჩვენი მდგომარეობა, ჩვენი საჭიროება და სურვილი გავაცნოთ. ეს უკანასკნელი შრომა ყველასათვის, ვისაც კი ცოტაოდნად ესმის პოლიტიკური ცხოვრების მოთხოვნილებები, თითქმის იმოდენავე აუცილებელი და საჭიროა, როგორც პირველი.

საშინლად მიკვირს, რომ ამისთანა უბრალო ჭეშმარიტებების გამოთქმა სჭირდება ჩვენში კაცს, და სჭირდება არა უმეცარი ხალხის დასაჯერებლად, არამედ ნასწავლი და ნამგზავრი პირების გონებაში ჩასაგდებლად. მე მგონია, რომ მარტო ჩინეთში შესაძლებელი იყო ისეთი პირების მოძებნა, რომელნიც ჰფიქრობდნენ, რომ მათი ქვეყანა დედამიწის ჭიპიაო, რომ ჩინელები დანარჩენ ქვეყანასთან არავითარ საქმეს არ უნდა იჭერდნენ და დანარჩენ ხალხებისგან ჩინური კედლით უნდა განიყოფებოდნენო. მაგრამ ეხლა, როცა ჩინეთშიაც გონიერი პირები ამ აზრის შეცდომაში დარწმუნდნენ, ჩვენში გამოდიან ნასწავლნი ყმაწვილები, რომელნიც ამგვარი ჩერჩეტი აზრების ქადაგებას როდი თაკილობენ...

IX

ეს ჩვენი ბაასი ერთობ გაჭიანურდა. ამისათვის მე აღარ შევეხები მრავალგვარ წვრილმან შეცდომებს, რომლითაც ავსებულია უფ. მაჭახელაძის სტატია. მინდა მარტო ერთს შენიშვნას მივაქციო მკითხველის სრული ყურადღება. ორ წყებად გაიყოფება ეხლა ჩვენში მოქმედი პირებიო, ამბობს უფ. მაჭახელაძე: ის ფიქრობს, ჩვენზე და ჩვენს მოწინააღმდეგეებზე: რომელი წყება სჯობიაო, რომელს მიუდგეთო, კითხულობს ის. დიახ, ასე უნდა ეკითხა ყოველ გონიერ და სინდისიან კაცს. ცხოვრება წინ მიდის. უწინდლურ ძილისა და დაყრუების

მაგიერ, ჩვენს ქვეყანაში ველირსეთ ბოლოს საზოგადოებრივ ცხოვრებას, ველირსეთ საზოგადოების მხრით ყურადღების მოქცევას, ველირსეთ ბანკების ანუ პარტიების დაარსებას, ბრძოლას და სხვადასხვაგვარი მიმართულების შეტაკებას. თვითონ უფ. მაჭახელაძეს შეუმჩნევია, რომ ერთს მიმართულებას თვისება აქვს მტერს პირდაპირ უთხრას შენი მტერი ვარო, პირდაპირ მტრულად შეეტაკოს, თავისი თავის და წინააღმდეგის დაუზოგველად. მეორეს-კი, თვისებათ ისა აქვს, რომ მტერსა და მეგობარს ექალაჩუნება, მართლის თქმას ვერ უბედავს, არა თუ პირდაპირ წინააღმდეგობას. სხვა რომ არა იყოს რა, განა ეს ორი თვისება საკმაო არ არის ამ ორივე პარტიის ზნეობითი ხასიათის გასაცნობლად? მაგრამ უფ. მაჭახელაძეზე უფრო გამჭრიახ და გამოცდილ კაცს ბევრი სხვა უფრო მძიმე თვისებების და განსხვავების დანახვა შეეძლო ამ ორ პარტიაში...

როგორ გადაუწყვეტია, ეხლა, უფ. მაჭახელაძეს, თავისი კითხვა – ვის მივუდგე, ვის ვეწინააღმდეგო ამ ორს პარტიაში? ისე, როგორც სწყვეტს ამგვარ კითხვას ყოველი უხასიათო ბურჟუა. მისი აზრით, ყველას ის ემჯობინება, რომ ორივესთან კეთილი განწყობილება დაიკავოს, ორივესთან დარჩეს, ორივეს სიკეთით ისარგებლოს და ორივეს სიავეს ასცილდეს. ეს გახლავს ლაყე ჭკუაზე «მარცხენა ცენტრის გავლენა»... ამგვარი თეორიით, მართალია, პარიჟში ტარებულ ელჩობა იშოვნა და ფილონმა – მინისტრობა, მაგრამ ნამდვილს გავლენას თავის საზოგადოებაზე ვერასოდეს ვერ შეიძენს ის პირი, ვინც ამნაირ ქანქალს დაეჩვევა. ამ საქციელით მარტო პირადი კეთილდღეობის «დამსახურება» შეიძლება, და არა საზოგადო სარგებლობისა ან საქვეყნო გავლენისა. ამის დასამტკიცებლად თეორიულათ აუხსნი უფ. მაჭახელაძეს ჩემს აზრს.

ქვეყნის და ხალხის ცხოვრებაში «პარტიობა», – როცა ეს პარტიობა აზრების უთანხმოებაზედ და საზოგადო მიზნის წინააღმდეგობაზეა დამყარებული – მეტის მეტად სასარგებლოა, ორი მხრით: ერთი მით, რომ მოწინავე პირების ბრძოლა ხალხს აჩვევს აზრების გაგებას, შეთვისებას და შეყვარებას. მეორე მით, რომ მოწინავე თავების შეტაკების დროს, თვითონ სადავო აზრი სწორდება, უმჯობესდება და ღრმავდება. როცა ორი აზრი ერთმანეთს ებრძვის, ორივეს, რასაკვირველია, თავთავისი მომხრენი ეყოლება. მაგრამ ათი შეტაკების დროს ორივე ეს აზრი შალაშინდება, და თოთოეულს მათგანს ათასჯერ უფრო მეტი გამგები და დამხმარე შეეძინება, ვინემ იმ დროს, როცა ეს აზრები შეუტაკებლად მათი გამომგონის ჭკუაში იმყოფებოდნენ... ეს ცხადია, მგონი... როცა ორი რაზმი იბრძვის ომში, ნუ თუ ეს რაზმები

მარტო იმიტომ იკლავენ თავს, მარტო იმიტომ ხოცავენ მოწინააღმდეგეს, რომ სისხლით დაძვინჯონ და სიკვდილით იქეიფონ? არა. თითოეულ გონიერ მებრძოლს კარგად ესმის ეს ჭეშმარიტება: მე თავს ვიკლავ, მე სისხლს ვღვრი, ჩემსას და სხვისას, მაგრამ ამ სისხლის ღვრას შედეგად ის ექნება, რომ ჩვენი ოჯახები შეისვენებენ, ჩვენს წვრილს-შვილს მშვიდობიანობა ეღირსება, ჩვენს ცოლშვილს ვერავინ აიკლებს და გააუპატიურებს, ერთი სიტყვით, ჩვენი სისხლი ჩვენს შთამომავლობას გამოადგება. ასე ფიქრობს მამაცი, და მარტო ეს მაღალი მიზანი აძლევს იმას ძალას და მხნეობას. მაგრამ წარმოვიდგინოთ, რომ გამოდის კაცი, რომელიც ფიქრობს: ეს ოხრები ერთმანეთს თავ-პირს ამტვრევენ. გავჩერდები, მოვიცდი, და ბოლოს ორივე მხრის მამაცობით ან შეცდომებით ვისარგებლებ: ორივეს ბანაკში მკირფასი რამ მოიძებნება, ორივეში აუცილებლად იქნება უხეირო ნივთებიც. უყურებ სეირს, და როცა რამე მომეწონება – იმას მივითვისებ, როცა არ მომეწონება – მივატოვებ. ყოველს შემთხვევაში, სარგებლობა ჩემი მხრით იქნება, და ბოლოს რომელიც გაიმარჯვებს, – იმას მივეკედლები. ამნაირად ფიქრობენ, ბრძოლის დროს, ბევრი სულდგმულები... ლომი რომ დაეტაკება ვეფხვს, ხშირად მოხდება, რომ მათ სადაო ირემს კუდმოგლეჯილი ტურა დაეპატრონება და კიდევ შესჭამს. მაგრამ თავის დღეში არ მომხდარა, რომ ამის მნახველ ხალხს ეს ტურა, ამის გამო, ლომად ან ვეფხვად მიეღოს.

X

უფ. მაჭახელაძეს გამოუძებნია აკ. წერეთლის სტატიებში ერთი ვითომ წინააღმდეგობა: ერთხელ ეს სთქვა და მეორეჯერ სულ სხვაო. ჩვენში მკითხველებმა, ვისაც კი ორივე სტატია ახსოვს აკ. წერეთლისა, კარგათ იციან, რომ არავითარი წინააღმდეგობა არ ყოფილა ამ ორს სტატიას შუა. ორიოდ სიტყვის ამოგლეჯით ადვილად მოაჩვენებს კაცი ამგვარ ვითომ წინააღმდეგობას. მაგრამ მე დავანახებ უფ. მაჭახელაძეს უფრო შესანიშნავს წინააღმდეგობას მის ნაწერებს შუა, და ეს ამიხსნას. ამას წინათ ის წერდა, როგორ შეიძლება უფ. ანჩაბაძესთან კაცებთან საქმის დაკავება და მათთან ერთს რაზმში ჩადგომაო. მე სრულიად თანახმა ვარ ამ აზრისა. ეხლა კი ამტკიცებს, რომ ხან ერთს რაზმში უნდა ჩავდგეთ, ხან მეორეშიო. წინააღმდეგობას თუ ეძებთ, მომირთმევია თქვენთვის აი ეს გაცხელებული წინააღმდეგობა. «ქვეყნის მტერობა» მე იმათში (ესე იგი იმ რაზმში, რომელშიაც დგანან უფ. დ. ანჩაბაძე, ბ. ლოლობერიძე, დ. ჩქოტუა, ილ. ჭავჭავაძე და სხვ.) არ დაგვინახავსო, ამბობს დღეს უფ. მაჭახელაძე. მაგრამ ამას წინათ კი მისი სტატიის აზრი ის იყო, რომ ვისაც ათი თუ თუთხმეტი

წლის განმავლობაში ამ ქვეყნისთვის ხელი არ გაუნძრევია და თავისთვის კი ბევრი გაურიგებია, ის ქვეყნისთვის სავნებელი პირი არისო. რა მიზეზია, რომ ამ მოკლე ხანში ასე სრულად შეცვლია აზრი უფ. მაჭახელაძეს?

XI

ერთს უკანასკნელს შენიშვნას კიდევ დავწერ...

უფ. მაჭახელაძე, ალბათ, ფიქრობს, რომ უშველებელი კვერი დამკრა თავში, მაგიერად აი რას ვეტყვი: ის ერთობ ყმაწვილია და ჯერ ვერ შეუძენია ვერც კაცის ცნობა, ვერც გამოცდილების სიფრთხილე. «თბილისური თუნდ უქმი ლიბერალობა» დამიჯეროს უფრო ძნელია, ვინემ პარიჟული არხი-რადიკალობა. მოვიდეს აქ, და თავის საკუთარი მაგალითით დაინახავს ამას. ბევრი მინახავს ჩემს წარსულს სიცოცხლეში, იმისთანა ახალგაზრდები, რომელნიც პარიჟში ან პეტერბურგში ქვეყნის გადატრიალებას ჰქადაგებდნენ, და თბილისში კი თავიანთი სტოლნაჩალნიკის წინააღმდეგ სიტყვის ამოღებას ვედარ ბედავენ. ბევრი მინახავს ლიბერალები, რომელნიც ჩემს «გართვას» მომაკვდინებელ ცოდვით მითვლიდნენ, და თბილისში კი საზიზღარს საქციელს არ თაკილობდნენ. ისეთებიც კი მინახავს, რომელნიც ნიადაგ იმას ჰქადაგობდნენ, ნიკოლაძეს გენერლობა უნდაო, მაგრამ როცა ამავე თბილისში ან ქუთაისში ჩამობრძანდნენ, პრისტაობაზედაც უარი არ უთქვამთ, თუკი მისცენ... მე კი იგივე დავრჩი, და იგივე ვარ, რაც ვყოფილვარ. ამგვარი სიტყვები, ჩემო ბატონო, ძუძუ მწოვარა ბავშვმა კი არ უნდა მითხრას, იმისთანა პირმნა უნდა გამოთქვას, ვისაც საკუთარი გზა მამაცურად, გადაუბირავად გაუვლია, ისე, რომ თავის მიზანს და მიმართულებას არ ასცილებოდეს არც ერთს ნაბიჯზე. ეხლა კი გასაცინარი ის არის, რომ სიმტკიცეს, სისწორეს ის კაცი მიქადაგებს მე, რომელმაც ჩვენს ახალგაზრდობას ურჩია, – ტურასავით მებრძოლებს უცქირეთ, და სადაც ლეში დაინახოთ, იქ დაახტენით კისერზეო.

დაიბეჭდა გაზ. «დროებაში», №97-98, ხელმოწერით ნ. ნიკოლაძე.